Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Baggrunden for Martin Andersen Nexøs novelle Frænke

Af V. Svendsen

SÆRTRYK AF BORNHOLMSKE SAMLINGER 1969

BAGGRUNDEN FOR MARTIN ANDERSEN NEXØs NOVELLE FRÆNKE

Af *V. Svendsen*

I marts 1884 brændte en af Tjørnebygårdene, 6. slg., i Poulsker, det ansås for givet, at branden var påsat, og en søster til ejeren blev arresteret som mistænkt for at have foranlediget branden.

Det er kendt, at denne begivenhed er baggrunden for Martin Andersen Nexøs novelle Frænke.

Andersen Nexø udgav 1900 under titelen Muldskud en samling noveller, som indledes med Frænke. Novellen menes skrevet 1898 altså 14 år efter, at branden fandt sted.

Andersen Nexø, der er født 1869, var 15 år, da begivenheden skete, og han opholdt sig vel da endnu i Nexø eller Poulsker, i hvert fald har han sikkert også hos sin familie fået fortalt om branden og dens følger, idet Frænke, som navnet antyder, var en slægtning af ham.

I novellen er Frænke en gårdmandsenke, som er flyttet til byen. En nat ved midnatstid vågner hun, står op, klæder sig på og begiver sig en lang tur ud på landet. Hun er omhyggelig for ikke at blive set på den natlige vandring; da hun møder et køretøj, søger hun skjul i et krat ved vejen. Hun passerer en granskov og får en ubændig trang til at se ild, hun samler grankviste og kogler sammen og sætter ild til det med de tændstikker, hun har medbragt.

Da bålet er slukket, fortsætter hun til den gård, hvor broderen Jens bor. Hun kryber ind ad en luge og tænder ild i halmen på stænget.

Da hun atter er ude i det fri, bliver hun tvivlrådig, men går så hurtigt hen til nabogården, hvor der bor en fætter, banker på sovekammervinduet og råber: Det brænder over hos Jenses. Derefter skynder hun sig bort op til Rispebjerg, hvor hun sidder og iagttager branden.

Ved daggry er hun atter hjemme i byen.

I byen og på egnen var det kendt, at der bestod et meget spændt forhold mellem Frænke og broderen Jens Madvig, og en skønne dag blev Frænke arresteret som mistænkt for at have foranlediget branden.

Den skikkelige herredsfoged kunne dog ikke få noget ud af Frænke, hun ville overhovedet ikke svare på de forskellige spørgsmål, der blev rettet til hende.

Der kom da en kommissionsdommer fra København for at søge denne og andre brande opklaret. Han havde ord for at anvende skrappe metoder, men heller ikke han kunne komme nogen vegne med Frænke.

Han fandt da på at sætte hende på smalkost. Efter en måneds forløb havde hun tabt så meget, at hun ikke kunne fylde sit tøj ud, og hun vidste, at hun ikke kunne holde sulten ud ret meget længere, men hun ville ikke tilstå. Så tog de jo bare alle hendes penge, og hendes børn kom til at gå med tiggerposen.

Julemorgen, da arrestforvareren kom ind i cellen, havde Frænke bidt sit forklædebånd over og hængt sig i det ved dørgrebet.

Frænke – af praktiske grunde anvender jeg fortsat dette navn – blev født i Tjørneby, 6. slg. i Poulsker den 27. maj 1825 og døbt Anne Cecilie Jensen. Hun var den ældste af 8 søskende, og forældrene var Eskild Jensen og Lovise Mortensdatter.

Hun blev gift godt 17 år gammel med den 15 år ældre Jens Peter Hansen, født 1810, på Nørregård, 1. slg. i Poulsker. Her boede de til omkring 1880, da de solgte gården og flyttede til Nexø, hvor Jens Peter Hansen kort efter døde.

Nørregård brændte 1868, årsagen antoges at være lynnedslag. Til forskellige har Frænke udtalt, at denne brand stadig lå hende tungt på sinde, hun led af søvnløshed, og til svogeren Peter Hansen har hun kort før branden i Tjørneby yderligere sagt, at det stadig forekom hende, at den brønd, der fandtes østen for Nørregård, var det sted, hvor hun skulle ende sine dage, og hun føjede til, at hun en nat, da alle på gården sov, var gået til brønden i den hensigt

at tage sig af dage, men at en indskydelse fra Vorherre havde fået hende fra sit forehavende.

Frænke og hendes mand havde 8 børn, hvoraf 3 sønner var rejst til Amerika, medens den fjerde søn boede på Sommergård i Pedersker. Af de fire døtre var på dette tidspunkt endnu to ugifte.

Af Frænkes søskende boede to søstre henholdsvis i og i nærheden af Tjørneby, nemlig Nicoline Elvine, født 1841, gift med Peter Hansen, Ll. Gubbegård og Anie Cathrine, født 1847, gift med Andreas Holm, 8. slg., Tjørneby. Den tredje søster, Kirstine Catrine, født 1830, var gift med Peder Kofoed, som tidligere beboede Fløjlegård i Ibsker, men nu var bosat i Nexø.

Broderen Jens Espersen overtog 1869 fødegården i Tjørneby, 6. slg., mens hans forældre blev boende på gården som undentagsfolk.

Jens Espersen var da ugift, og moderen overtog derfor husholdningen, indtil hun døde i 1872. Inden sin død havde hun bedt datteren Nicoline gift med Peter Hansen på Ll. Gubbegård om at tage faderen i huset; da de imidlertid i forvejen havde en gammel mand hos sig, kunne det ikke lade sig gøre. Man enedes derfor om, at Eskild Jensen skulle flytte til Nørregård til Frænke og hendes mand. Jens Espersen fik dog ikke noget at vide herom, før Nørregårdsfolkene kom kørende for at hente Eskild Jensen og hans sager. Jens Espersen var naturligvis utilfreds med denne ordning, også fordi det var en fordel for ham at have faderen boende på gården fremfor at skulle udrede undentaget til andre.

Da Frænke og hendes mand solgte gården og flyttede til Nexø, fulgte Eskild Jensen med, men han savnede landet og kunne ikke rigtig finde sig til rette i byen.

Sankthansaften 1882 kom Jens Espersen kørende for at hente sin fader til et kort besøg i Tjørneby – men Eskild Jensen vendte aldrig mere tilbage til Frænke. Derimod kom Jens Espersen sammen med sine to svogre og naboen Michael Jensen nogle dage senere med i alt 4 vogne for at hente Eskild Jensens sager. Det var lidt voldsomt med de 4 vogne, for der var ikke mere, end der kunne anbringes på den ene. Frænke og broderen skændtes lidt, som de plejede, når de var sammen, men det gik da nogenlunde med udleveringen.

Det gjorde det derimod ikke et par dage senere, da Jens Espersen kom igen og gjorde krav på flere ting, som han ikke havde fået med i første omgang. Det kom ude på gaden til skænderi, og Jens Espersen beskyldte søsteren for tyveri af 70 alen lærred ved moderens død og kaldte hende for en tyvemær – sådan siger i hvert fald Frænke. Jens Espersen benægter derimod det hele og siger, at der dengang ikke var nogen uenighed mellem dem.

Ingen af Frænkes øvrige søskende kender noget til, at hun skulle have tilvendt sig noget, der ikke vedkom hende ved moderens død. I det hele taget er der ingen af familien, der har noget ufordelagtigt at sige om hende, måske undtaget Peter Hansens kone Nicoline, som siger, at Frænke har hovmodet sig over for sine søskende, og at hun blandt andet på grund af aldersforskel ikke kom meget sammen med den øvrige familie.

Frænke mener, at broderen, efter at Eskild Jensen er flyttet, har forbudt hende at komme i Tjørneby, og at der fra hans side er opstået et stærkt had til hende, hun derimod har gjort, hvad hun kunne for at få et naturligt forhold bragt i stand dem imellem.

Om Jens Espersen siges det, at hans gård almindeligvis er anset for et dårligt sted at være for tjenestefolk.

Espersens svigerfader, Peder Mogensen Møller i Snogebæk og særlig dennes kone, synes ikke rigtig om deres svigersøn, navnlig fordi han er så lidt opmærksom imod dem. Før Espersen blev gift, var der megen tale om, at han befattede sig med fruentimmer, og Peder Mogensen Møller vidste, at hans datter, der før ægteskabet tjente hos Andreas Holm i Tjørneby, havde haft visse betænkeligheder i den anledning.

Da Espersens fik deres første barn, havde svigermoderen været i Tjørneby nogen tid, og en dag blev hun uset vidne til, at Jens Espersen gjorde løjer med en af tjenestepigerne. Hun sagde det straks til datteren og beskyldte Espersen for usædelig omgang med pigen. Svigerfaderen tog dog ikke så tungt på det, han mente, ægteskabet var godt, og de var tilfreds med hinanden.

Da Peder Mogensen Møllers kone døde, flyttede han op til datteren i Tjørneby.

Jens Espersens gård bestod af 4 længer med passage mellem de enkelte bygninger, de var alle stråtækte, af bindingsværk med murstensfyldning og dels med lerfyldning. Stuehuset mod Nord var opført 1882. I den sydlige længe – hvor ilden opstod – var i den ene ende tærskelo, i den anden ende kløverlo og midt imellem kostalden. Over stænget var halm. Der var ingen udgang til marken fra længen, men derimod tre luger med kroge indvendig. Endvidere var der slået et hul i en af fyldningerne, dette var som regel tilstoppet med en halmvisk. På grund af terrænets skråning var der meget højere til tagskægget ved den vestlige ende end ved den østlige.

I den østlige længe var kornlade, fårehus, køreport, vognport, karlekammer og atter en køreport.

I den vestlige længe var havrelade, hakkelselo, hestestald og derefter hønsehus, brændehus m. m.

Der var intet fyrsted i disse tre længer. Endvidere var der i gården et lille udhus af bindingsværk.

Torsdag den 20. marts 1884 ved midnatstid blev Jens Espersen vækket af sin gamle fader Eskild Jensen, der havde sovekammer ved siden af sønnen, idet den gamle mente, at det gennem vinduerne mod syd lyste ude i gården.

Jens Espersen så straks, at hele taget på den søndre længe var angrebet af ilden, sparrer og lægter var allerede synlige. Efter at have vækket tjenestefolkene prøvede han at få dyrene i den søndre længe ud, men det var umuligt. 10 køer, 2 kvier, 2 tyre og 3 kalve indebrændte, og de var ikke forsikrede. Derimod fik han 5 heste, 1 føl og nogle andre dyr ud. Fjerkræet indebrændte.

Michael Jensen fra nabogården var en af de første, der kom til brandstedet, han bar den gamle Eskild Jensen, som var syg og ikke kunne klare sig selv, ud i haven indpakket i dyner og andet sengetøj, sammen med de tre små børn, som Espersens kone og tjenestepigerne tog sig af, blev han derefter først bragt hen til Michael Jensens gård og senere til datteren på Ll. Gubbegård.

Ilden bredte sig hurtigt fra den sydlige over den østre og vestre længe til stuehuset.

Brandsprøjten fra Poulsker kom ret hurtigt til stede, men den

gik desværre også ret hurtigt i stykker; senere kom en sprøjte, der var stationeret ved Bodils kirke, og en tredje, som stod ved Hullegård og var fælles for Bodilsker og Poulsker, kom først, da der blev sendt bud efter den.

Brandfogeden, som boede på Grammegård, var først kl. 7 om morgenen blevet gjort bekendt med branden; da han kl. 8 kom til brandstedet, var de tre længer nedbrændt, medens murene til stuehuset stod med forkullede vinduer og døre. Han havde naturligvis tilsynet med sprøjten, men da han først var beskikket som brandfoged fra oktober det foregående år, turde han ikke sige, om de mangler, der var påtalt af herredsfogeden, var blevet bragt i orden.

Fredag den 21. marts kl. 11 formiddag blev det første brandforhør afholdt, det fandt sted hos Michael Jensen på nabogården og lededes af herredsfogeden for søndre herred, Johan Friederich Petersen.

Han var en mand i begyndelsen af halvtredserne, født i et embedsmandshjem i Haderslev, hvor faderen var postmester. Han var gift med en provstedatter fra omegnen, Maja Rosalia Bøllemose, født 1834. Efter at have taget juridisk eksamen i 1859 var han en halv snes år prokurator ved samtlige retter på De dansk vestindiske Øer, indtil han 1874 blev by- og herredsfoged i Nexø. Han døde i embedet i 1894.

Jens Espersen, hans kone og gårdens folk blev afhørt, de sidstnævntet kunne ikke oplyse noget af betydning. Tjenestedrengen Niels Andreas Pedersen på 17 år mente, da han vågnede, at det var dag, da det var så lyst. Han havde ikke været i udlængerne siden den foregående aften kl. 6, havde ikke anvendt lys og røg ikke pibe. Espersen og hans kones forklaringer har jeg anvendt ved omtalen af gården og brandens opståen.

Noget meget mærkeligt kom også frem i dette første brandforhør, idet Michael Jensen forklarede, at der på den tid, ilden brød ud, hos ham blev banket på en dør ud til haven. Han måtte gentagne gange spørge, hvad der var på færde, indtil han endelig fik det svar, at der var skadevarme (ildebrand). Han måtte også

flere gange spørge, hvor det var, før han fik det svar, at det var hos Mads Kofoed, hvis gård ligger 50 alen sydvest for den afbrændte gård. Michael Jensen så en kvinde gå bort gennem haven vest på. Det var temmelig mørkt, og personen talte kun halvhøjt, så han vil ikke kunne kende hendes stemme igen, hvem den mystiske kvinde var, har han ingen formodning om.

I et senere forhør siger Michael Jensen, at det ikke er faldet ham ind, at den person, som brandnatten bankede på hans dør, skulle være Jens Espersens søster, samtidig siger han, at han ikke kan tænke sig, at det spændte forhold mellem de to søskende kunne have så yderliggående konsekvenser som en ildpåsættelse.

Der var også andre, der umiddelbart efter brandens opståen havde mødt denne mystiske person. Niels Marcher, en ung mand på godt 30 år, på Spidsegård, var endnu ikke gået i seng, da han opdagede ildebranden. Spidsegård ligger noget nord for Tjørneby, og den nærmeste gård herfra og til brandstedet er Markeregård.

Da Niels Marcher på vej til Tjørneby gik vesten om Markeregård, mødte han ud for denne gård en kvinde, der, så vidt han kunne se, kom syd fra, og altså kunne antages at være kommet fra brandstedet. Han hilste højt: God aften, men fik intet svar. Fra Markeregaard fører en kørevej ud til Nexø Landevej, det kan således formodes, at den omtalte person har søgt hen til denne vej.

Da Marchers folk kom frem til den omtalte kørevej, mødte de en kvinde, som Marcher efter tidsdifferencen antager at være den samme person, som han selv mødte. Også folkene sagde: God aften og mente, hun havde svaret med et par ord. De mente, hun havde et tørklæde om hovedet, og at det var et førligt fruentimmer.

Herredsfogeden var meget interesseret i, om der fandtes fodspor, som kunne antages at hidrøre fra den pågældende person.

I Michael Jensens have var jorden så tiltrampet, at det ikke var muligt at finde noget spor. Ved Markeregård derimod mente Niels Marcher at kunne påvise et spor i pløjemarken, han var dog ikke helt sikker på, at det var der, han havde set den pågældende person.

De to tjenestefolk på henholdsvis 19 og 15 år fra Spidsegård forklarede, at den person, de mødte, gik i modsat retning af dem,

og de formodede, at hun søgte frem til Nexø Landevej. Hun havde et mørkt sjal på og et tørklæde over hovedet. Hun bevægede sig langsomt, og gangen var vraltende eller vuggende. Den ældste af tjenestekarlene havde bemærket, at der på den nederste spids af sjalet var en firkantet plet af lysere farve.

Arrestforvarer Holm og politibetjent Jensen havde i Frænkes lejlighed fundet 3 fruentimmer sjaler, hvoraf det ene var ensfarvet mørkt med en lys firkant i det ene hjørne.

Frænke blev iført dette sjal og med ryggen til de to unge mennesker ført henad gulvet i retslokalet. De mente begge to, at hun i højde og førlighed svarede til den person, de havde mødt brandnatten, men den ældste troede ikke, det var det sjal, han havde set hende iført.

Der gik mange rygter om denne mystiske person og om, at flere havde mødt hende og endog talt med hende. Ved forklaring i retten blev det fastslået, at disse rygter intet som helst havde på sig.

Politibetjent Jensen i Nexø havde travle dage, han fartede omkring på øen og skrev mange rapporter. Efter besøg på brandstedet og efter samtale med familie og naboer oplyser han, at disse kredse anbefaler at koncentrere undersøgelsen om to tjenestefolk, som for nylig har været hos Jens Espersen.

Den ene var tjenestekarlen Hans Peter Laurentius Marcher, som var 29 år og var fæstet hos Jens Espersen for et halvt år fra 1. november til 1. maj. Han blev imidlertid ved juletid syg af gigtfeber, og den tilkaldte læge anså det for nødvendigt, at han blev anbragt i et opvarmet værelse enten i stuehuset eller på Nexø sygehus. Jens Espersen lod ham indlægge på sygehuset og transporterede ham dertil i en lukket vogn ledsaget af en af tjenestepigerne. Det var jo meget pænt gjort, men de 5 kr., som vognen kostede, ville Espersen ikke betale, og opholdet på sygehuset, der beløb sig til 20–30 kr., var han heller ikke tilbøjelig til at interessere sig for.

Marcher kom forholdsvis hurtigt tilbage til Tjørneby, og han blev straks sat til ret hårdt tærskearbejde, som han ikke kunne magte. Han enedes derfor med sin husbond om straks at forlade sin plads mod at få en del af lønnen udbetalt.

Da man stadig i forbindelse med branden kredsede om den mystiske kvinde, tænkte man sig, at Marchers moder, et noget ilde anset fruentimmer i Aakirkeby, eller hans halvsøster, som tjente på Baunegård i Pedersker, og som var noget let på tråden, måske havde medvirket ved ildpåsættelsen. Endelig var man inde på, at Marcher selv havde iført sig kvindeklæder.

Marchers moder i Aakirkeby viste sig at være syg og sengeliggende og kunne i øvrigt kun med meget besvær bevæge sig med stok. Om halvsøsteren i Pedersker sagde hendes frue, at hun om natten sprang ud gennem vinduet for at få den frihed, som hun ikke kunne få på anden måde, men de sidste uger mente fruen ikke, at hun havde været borte fra gården om natten.

Hans Peter Marcher tjener nu på Ellegård hos Lorenz Nansen, som oplyser, at han absolut ikke tror, at Marcher har været hjemme fra brandnatten. Han anser det for umuligt, at Marcher har kunnet forlade sit værelse på normal vis, da der på gården er en meget vagtsom hund, som ganske givet ville have gøet, hvis han havde forladt sit værelse midt om natten.

Vinduet til Marchers værelse er udvendig fastgjort med ombøjede søm til karmen, da hængslerne er gået i stykker, da disse søm ikke bærer mærke af at have været rørt, kan han heller ikke have forladt værelset ad denne vej.

Selv påstår Marcher, at han intet som helst har haft med branden at gøre.

Den anden var tjenestekarl Hans Christian Hansen, som nu tjener hos Munch på Skrokkegård. Han er i sin tid straffet for tyveri. Efter at have udstået sin straf tjente han på forskellige gårde i Poulsker, flere gange hos Jens Espersen, hvilken plads han efter eget ønske forlod 1. november. Han har ved flere lejligheder haft vrøvl med Espersen og da som hævn engang slået en plov i stykker.

Sidste sommer, da Hans Christian Hansen tjente i Tjørneby, havde en af pigerne set en mystisk mandsperson ved gården, hvortil Hans Christian Hansen havde sagt, at han godt vidste, hvem det var, og at der ville ske noget i løbet af vinteren. Noget nærmere herom ville han dog ikke sige.

I retten påstod Hans Christian Hansen, at han ikke kunne huske det ringeste om sagen, og han kunne intet oplyse om den person, der var set ved gården. Om ildens opståen havde han ingen mening, han sov, da hans husbond vækkede ham den pågældende nat, og var straks skyndt sig til brandstedet, hvor han var med til at redde forskelligt fra stuehuset.

Da branden stadig ikke blev opklaret, samlede rygterne sig om en godt 40 årig kvinde i Snogebæk, Karen Marcher, som periodisk led af mentale forstyrrelser. Dagen efter branden havde hun været i Tjørneby for at sælge fisk, og da hun kom hjem, fik hun et af sine anfald og påstod, at alle mistænkte hende for at have påsat branden, og at politiet snart kom og hentede hende.

Hun boede i Snogebæk til leje hos Anna Bohn, som selv ganske vist ikke var hjemme den pågældende nat, men hun mener bestemt ikke, Karen Marcher har noget med branden at gøre; hun kender slet ikke Espersen, og hendes nedsættende udtalelser om ham og den øvrige snak om branden er forårsaget af hendes sygdom. Samme opfattelse har læge Gerner i Nexø. Endelig er hun en ret høj og tynd person, og sporene ved Markeregård passer slet ikke til hendes fodtøj.

Inden omtalen af Frænkes færden umiddelbart før branden, anføres et par ting, der kaster lys over forholdet mellem de to søskende.

Da Eskild Jensen i sin tid flyttede til Nørregård, medtog han ikke alt det bohave, som han efter undentagskontrakten havde ret til, Espersen udbetalte i den anledning 74 kr., som han mener nu at måtte kunne forlange tilbage. Han mener også, at han har noget til gode i forbindelse med flytningen fra Nexø til Tjørneby.

Dette forhold har han talt med købmand og værtshusholder Mads Kofoed i Nexø om, denne optrådte nemlig også som juridisk rådgiver. Mads Kofoed havde tilskrevet Frænke om sagen, og dagen før branden kom hun til ham kl. 8 om formiddagen og erklærede, at hun ikke ville betale broderen én eneste øre. Mads Kofoed fandt, at hendes påklædning var påfaldende skødesløs og hendes sindsstemning højere end almindelig, dog mente han, hun var mere

exalteret end forbitret, og trusler mod broderen indlod hun sig ikke på.

Der er forskellige uoverensstemmelser mellem Frænkes forklaring og Kofoeds angående dette og tidligere besøg hos ham, men de forekommer mig ikke at have nogen betydning i forbindelse med hovedsagen.

I ugerne før branden kom Frænke under vejr med et forhold, som ingen af familien vil være ved at have fortalt hende.

Eskild Jensen havde et pantebrev i 6. slg. udstedt af Jens Espersen i forbindelse med overtagelsen af gården. Efter faderens ønske – siger Jens Espersen – skulle disse penge nu deles, således at Frænke ikke fik nogen andel deri. Hun havde fået så meget i forvejen, blandt andet vel rentepengene i flere år af disse 3000 rdl.

Det blev dog oplyst, at rentepengene ved et julekomsammen på Nørregård var blevet delt mellem søskendene, dog havde Jens Espersen ikke fået noget, da faderen efter Frænkes udsagn på det tidspunkt var vred på ham.

Jens Espersen henvendte sig til sin svoger, Peder Kofoed i Nexø, for at de kunne følges ad til fuldmægtig Schiørring på byfogedkontoret og få sagen ordnet. Peder Kofoed ville imidlertid ikke være med til at udelukke Frænke, og Espersen henvendte sig derfor alene til fuldmægtigen. Da denne vidste, at Espersen søgte juridisk vejledning hos værtshusholder Kofoed, ønskede han ikke at have noget med sagen at gøre, men frarådede ham dog at udelukke søsteren. Der kom derfor ikke mere ud af sagen.

Sandemand Kofoed i Poulsker blev på herredsfogedens foranledning to gange sendt ud til den gamle Eskild Jensen for at prøve at blive klar over, om det var efter hans ønske, at denne deling med udelukkelse af Frænke skulle finde sted. Sandemanden mener at have forstået, at det var det ikke. Børnene skulle dele lige, når han til sin tid døde.

Mandag den 24. marts kl. 10 formiddag blev Frænke arresteret mistænkt for at have forårsaget branden 4 dage tidligere på sin egen og broderens fødegård i Tjørneby.

Der var om mandagen retsmøde i brandsagen allerede kl. 9 på byfogedkontoret. Det synes, som om Frænke var tilkaldt til rådhuset og der uden videre blev arresteret. Umiddelbart før talte hun på rådhustrappen med købmand P. Berg, Nexø, som hun og hendes afdøde mand havde kendt i mange år. Købmand Berg syntes ikke, hun var særlig allarmeret over at skulle møde på rådhuset.

Kl. 2 eftermiddag sammen dag holdes der retsmøde på rådhuset, hvor Frænke for første gang fremstilles som arrestant. Hun benægtede at have nogen som helst delagtighed i branden og gav en kort forklaring om, hvad hun havde foretaget sig aftenen før branden. En forklaring, som i de følgende forhør blev udvidet og på forskellige punkter ændret.

Hun fortalte endvidere, at hun, efter at faderen var flyttet fra hende, havde været i Tjørneby i begyndelsen af 1883 i forbindelse med en begravelse. Dernæst oplyste hun, at hun fredag før branden havde været i Tjørneby for at besøge faderen. Hun havde set Jens Espersen køre til byen, og da vejret var godt, begav hun sig ud på turen, der tog 2½ time. Eskild Jensen var syg og sengeliggende, og han kendte hende ikke, før hun havde sagt, hvem hun var. Han var glad for besøget og takkede, fordi hun var kommet. Hun siger, at faderen bliver godt og omhyggeligt plejet af svigerinden. Broderen kom ikke hjem, mens hun var der.

Frænke aflagde derefter besøg hos Michael Jensen og hans kone, hvor hun blev til kl. 9½, da månen kom op, og det blev lyst. Ved midnatstid var hun hjemme i Nexø.

Søndag efter branden var hun igen derude, hun gik til Hans Madsen Kofoeds gård, fordi hun troede, faderen boede der, han var imidlertid hos datteren, Peder Hansens kone, hun nåede derfor ikke at få talt med ham, da det blev for sent, og det yderligere blev regnvejr. Hun traf derimod sin svigerinde, Jens Espersens kone, og de gik sammen hen til brandstedet og derfra til Andreas Holm og hans kone. Jens Espersen så hun ikke noget til.

Frænke havde torsdag eftermiddag – branden fandt sted den følgende nat – haft besøg af sin søn Johannes, som for nylig havde

købt Sommergård i Pedersker, dennes forlovede og to af sine døtre. Sønnen havde en bagfjerding af en kalv med, som Frænke lovede at få solgt for ham på torvet om fredagen.

Efter at gæsterne var taget af sted ved 6-7-tiden, gik Frænke over til havnevagt Lars Kofoeds kone Christine for at bede hende holde øje med en landslagter, som også kom forbi hendes hus, for at han kunne få kødet med til torvet. Det var da mørkt, hun tændte derfor lampen i sin stue, lod den brænde, medens hun var borte og slukkede den først kort før, hun gik i seng.

Da havnevagten lidt i kl. 8 gik til sit arbejde på havnen, inviterede Frænke hans kone hjem til sig for at drikke te, alle tre gik samtidig. Under besøget blev der talt om ligegyldige ting, og havnevagten og hans kone fandt, at Frænke var ganske som sædvanlig.

Da madam Kofoed forlod Frænke, viste dennes bornholmer ude i forstuen 20 minutter i 9, men hun vidste, at Frænkes ur altid gik 10-15 minutter for stærkt; da hun kom hjem og så på sit ur, mener hun, at klokken har været 8½, da hun forlod Frænke.

Frænke havde to unge mennesker boende hos sig, og madam Kofoed mener bestemt, at ingen af dem var hjemme eller kom hjem, mens hun var på besøg.

Den ene af disse var den 19-årige typograf Jacob Conrad Christian Rasmussen; han siger, at han ikke nøjagtigt kan opgive, når han kom hjem fra sit arbejde den pågældende torsdag aften, men han oplyser, at Bornholms Dagblad den aften blev trykt som dobbeltnummer, og at han derfor ikke kan være kommet særlig tidlig hjem, slet ikke før kl. 8, han mener det sandsynligt, at klokken har været omkring 8½.

For at komme ind til sit værelse, som ligger til gaden, går han fra gården gennem lejlighedens køkken og videre gennem en af Frænkes stuer. Da han kom hjem, ville han have en passiar med Frænke, hvad hun så tit opfordrede til, og yderligere ville han bede hende reparere et par benklæder. Han åbnede døren mellem sit værelse og Frænkes dagligstue, men der var mørkt, og døren fra dagligstuen ind til Frænkes soveværelse stod åben. Han udbrød:

»Men madam Hansen, er De allerede gået i seng?« Han fik intet svar og gik ud fra, at Frænke var gået ud.

Han blev kun hjemme ganske kort, gik derefter alene en tur; efter at have mødt en af sine kammerater udfor Korups gæstgiveri, gik de sammen en tur gennem byen. Inden de skiltes, og han gik hjem og i seng, var han inde i trykkeriet for at se efter noget. Han kom derved to gange forbi Frænkes vinduer til gaden og to gange forbi hendes soveværelsesvinduer, der var ikke lys nogen steder, heller ikke i køkkenet eller det værelse, han skulle passere for at komme ind til sig selv. Tidspunktet, når han kom hjem, er lidt usikkert, men ligger antagelig omkring kl. 10.

Frænkes anden logerende var en cigarmagerlærling på 16 år, Georg Theodor Hansen, fra Poulsker. Han har ikke noget lommeur og kan ikke gøre nærmere rede for, når han er kommet hjem fra arbejdet, han ved heller ikke, når han er kommet hjem, efter at han senere på aftenen har været ude at gå tur. Om hans værtinde var hjemme på noget af disse tidspunkter, eller om der var lys i hendes værelser, kan han ikke sige noget om.

Begge logerende beretter, at de har fundet det påfaldende så godt humør Frænke var i efter branden, hun gik og småsnakkede med sig selv; typografen har endda bemærket, at hun søndag formiddag nynnede ved sit arbejde, hvad hun aldrig plejede. Frænke var en snakkesalig dame og ivrig efter at fortælle om folk og begivenheder, det forbavsede derfor hendes logerende, at hun ikke selv bragte branden på tale, og når det alligevel skete, svarede hun kun med korte bemærkninger.

Frænke boede til leje hos J. A. Marcher i hans ejendom i Bredgade, hun havde indgang til lejligheden fra en køreport ud til gaden. Der var kun en lille forstue med én dør, som førte ind til Frænkes dagligstue til gaden mod syd, herfra førte en dør til hendes soveværelse mod nord og derfra igen en dør ud til køkkenet.

Da Frænkes gæst gik kl. 8½, lukkede hun sin dør ud til porten i lås, hvorefter hun gav sig til at strikke. Da klokken var godt 10, ordnede hun et og andet i køkkenet, inden hun inde i dagligstuen begyndte at klæde sig af. Før hun gik til sengs, følte hun trang til

et nødvendigt ærinde, gik derfor gennem sovekammeret og køkkenet ud i gården, ned gennem denne og ud ad en port ved trykkeriet i den modsatte side, derfra rundt om ejendommen og endelig over gaden til en ejendom, hvor en af hendes bekendte, Stine Dam, boede. Dennes retirade havde hun fået lov til at benytte. Fra Stine Dams gård gik hun samme vej tilbage til sin lejlighed. Lampen i sin stue havde hun slukket, før hun gik.

I denne gård havde hun nogle høns, som hun på et eller andet tidspunkt havde været over at lukke for. Hun opgiver forskellige tider, når det fandt sted og til sidst, at hun ikke kan huske, når det skete. Forholdet er formentlig uden betydning i forbindelse med hovedsagen.

Da hun blev foreholdt det mærkelige i, at hun gik denne omvej i stedet for at gå ud ad Marchers port og lige over gaden, hvor Stine Dam boede, forklarede hun, at da hendes dør ud til porten var låset og meget besværlig at lukke op og i, fandt hun det bekvemt at gå denne omvej.

Hertil oplyser havnevagtens kone, at hun aldrig har bemærket, at Frænkes dør var vanskelig at lukke op og i, og hun mente, at Frænke aldrig plejede at låse den. At Frænke, der havde gigt og var meget kuldskær, i halvpåklædt stand skulle være gået den lange omvej, fandt hun meget besynderlig. – Senere rettede Frænke det til, at grunden til at gå den længere vej var, at hun trængte til lidt bevægelse efter at have siddet stille så længe.

Hun blev endvidere foreholdt, at den måde, hun opgav at have tilbragt aftenen på, ikke passede med de oplysninger, hendes logerende typograf Rasmussen havde afgivet. Hun fastholdt imidlertid sin forklaring.

Frænke og hendes familie havde gennem mange år fået syet fodtøj hos skomager Peter Jensen i Poulsker, og de senere år havde skomager Jacobsen i Snogebæk forsålet fodtøj for Frænke.

Begge blev afhørt, og skomager Jensen havde sammen med politibetjenten været ved Markeregård og set på sporene i pløjemarken. Der var dog intet af det fodtøj, som var fundet i Frænkes lejlighed, der passede til fodsporene.

Skærtorsdag den 10. april kl. 3 eftm. blev Frænke atter fremstillet i retten, mindet om dagens betydning og formanet til at fri sit sind og åbne sig selv adgang til Herrens bord derved, at hun frimodigt bekendte sin brøde, hvis hun var sig nogen sådan bevidst.

Hun fastholdt stadig, at hun intet havde at bebrejde sig selv, og at hun var uskyldig i den forbrydelse, hvorfor hun var blevet fængslet.

På opfordring forklarede hun atter i enkeltheder sin færden aftenen før branden stort set i overensstemmelse med tidligere forklaringer.

Efter at have været arresteret over en måned anmodede Frænke den 29. april om at måtte blive fremstillet for herredsfogeden.

Hun sagde, at der var en ting, som hun hidtil havde glemt at fortælle. Da Lars Kofoeds kone var gået, strikkede hun lidt på sin strømpe, derefter tog hun lampen, gik ind i soveværelset og lukkede døren. Hun ville finde nogle lapper frem fra Dragkisten til at reparere en datters kjole med. Hun antager, det varede et kvarters tid, hvorefter hun atter vendte tilbage til sin stue.

Hun blev opfordret til at gøre rede for, hvor hun var henne mellem klokken 8 og 9, da Typograf Rasmussen søgte hende i hendes lejlighed.

Hun mente, at hun i det øjeblik havde været inde i kammeret og ledt efter lapperne.

Hun blev gjort opmærksom på, at typograf Rasmussen havde aflagt ed på, at døren til sovekammeret stod åben, og at der var mørkt i begge værelser, da han søgte hende.

Hun erklærede da, at så kunne hun ikke gøre sig selv rede for, hvor hun havde været henne.

Den 1. maj stod Frænke for sidste gang foran sin dommer i retssalen på Nexø rådhus.

Hun blev indtrængende formanet til at tale sandhed, hun sagde da, at hun igen var kommet i tanker om noget, som hun ikke tidligere havde fortalt.

Da hun efter at have søgt efter lapperne omkring kl. 9 vendte tilbage til sin dagligstue, gav hun sig igen til at strikke, men da hun havde beskæftiget sig dermed nogen tid, var hendes lampe ved

at gå ud på grund af mangel på olie. Hun slukkede den derfor og gik gennem sovekammeret og køkkenet ned i gården for at besørge et nødvendigt ærinde, som hun forrettede uden for køkkendøren. Hun så derefter til nogle strømper, som hun havde hængt til tørring der, og gik så op i den anden ende af gården for at samle noget papir sammen, som var kastet ud fra trykkeriet; hun brugte papiret til at tænde op med. Derpå vendte hun tilbage til sin lejlighed, tændte i køkkenet en lille lampe, tog stenolieflasken, gik ind i dagligstuen, fyldte olie på lampen der og tændte den.

Hun blev gjort opmærksom på, at det, hun her fortalte, ikke gav nogen forklaring på, hvor hun opholdt sig i det øjeblik, da typograf Rasmussen mellem klokken 8 og 9 hverken traf hende eller Lars Kofoeds kone til stede og heller ikke fandt hendes lampe brændende i nogen af de lokaler, gennem hvilke han passerede eller i hvilke, han kunne se ind.

Næste retsmøde i brandsagen fra Tjørneby fandt sted den 7. maj på byfogedkontoret. Det var ganske kort, og protokollens referat lyder således: Der fremlagdes skrivelse fra sandemand Kofoed, Poulsker, af 4. ds. samt dåbsattest for Anne Cecilie Jensen af 5. ds., endvidere afskrift af den af prakt. læge J. C. Gerner afgivne dødsattest i anledning af, at arrestantinden natten mellem 2. og 3. d.m. har taget sig selv af dage i arresten, så at hermed undersøgelsen bliver foreløbig sluttet.

Af dr. Gerners dødsattest fremgår det ikke klart, hvorledes Frænke har båret sig ad med at aflive sig selv. Dødsårsagen angives at være strangulatis, og der tilføjes: hvortil årsagen rimeligvis må antages at være samvittighedskvaler.

Den 8. maj blev Frænke begravet på Sct. Pouls kirkegård.

Allerede midt i april måned var man fra et vist hold åbenbart i tvivl om, hvorvidt herredsfoged Petersen kunne opklare branden.

Formanden for Bornholms Landboers Brandforsikring, bankbestyrer Chr. Lohmann, Rønne, anmodede nemlig da gennem amtet om, at der må blive beskikket en forhørsdommer til at søge oplyst årsagen til ildsvåden på den 6. slg. i Poulsker den 21/3 og særlig,

hvorvidt brandlidtes søster Anne Cecilie Hansen, der har været arresteret som sigtet for at have foranlediget den nævnte brand, er skyldig eller ikke.

Efter Frænkes død anså justitsministeriet sagen for bortfalden.

At bankbestyrer Lohmann på sit selskabs vegne var stærkt interesseret i at få fastslået, om Frænke var skyldig eller ikke, viser opgørelsen af hendes dødsbo.

Den 6. maj mødte skifterettens folk i Frænkes lejlighed i Bredgade og registrerede indboet, som blev vurderet til kr. 1.641,90.

Der gik dog omtrent et år, inden den endelige opgørelse fandt sted, grunden hertil er måske at søge i, at tre af sønnerne opholdt sig i Amerika. Nettoformuen androg da 30.783 kr. Ud over indboet bestod den hovedsagelig af panteobligationer, heraf 10.000 kr. i Nørregård.

Efter den form, Andersen Nexø har givet sin novelle, må man gå ud fra, at han og hans familie anså Frænke for skyldig. Fra anden side inden for familien kendes dog udtalelser, der giver udtryk for den modsatte opfattelse.

Af forhørene kan fomentlig fastslås, at Frænke aftenen før branden en kort tid, måske en lille halv time, ikke har været hjemme i sin lejlighed, og at hun ikke har været i stand til at give en rimelig forklaring på, hvor hun da opholdt sig.

KILDER

Bornholms Sønderherreds Politiprotokol 1881–86.
Bornholms Sønderherreds Politidokumenter 1871–84.
Nexø Skifteprotokol 1876–85.
Nexø Kirkebog.
Sct. Pouls Kirkebog.
M. Andersen Nexø: Muldskud. København 1900.